MOLIYAVIY NAZORAT TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHDA BUXGALTERIYANING O'RNI

Shoyimova Sevinch Kamol qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

"Buxgalteriya hisobi" fakulteti talabasi.

Ilmiy rahbar: Phd, professor. Axmedov Xasan Ruzibayevich.

Annotatsiya: Ushbu ilmiy ishda moliyaviy nazorat tizimini takomillashtirish jarayonida buxgalteriya hisobining o'rni va ahamiyati chuqur tahlil qilinadi. Buxgalteriya hisobi korxona va tashkilotlarda moliyaviy resurslardan samarali foydalanishni ta'minlovchi asosiy axborot manbasi hisoblanadi. Tadqiqotda moliyaviy nazoratning shakllari, usullari va zamonaviy yondashuvlari yoritilib, buxgalteriya ma'lumotlarining nazorat jarayonidagi ishonchlilik, shaffoflik va samaradorlikni oshirishdagi roli ochib beriladi. Shuningdek, raqamli texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlarning moliyaviy nazoratni takomillashtirishdagi ahamiyati ham tahlil qilinadi.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida korxona va tashkilotlarning samarali faoliyat yuritishi ko'p jihatdan moliyaviy nazorat tizimining to'g'ri tashkil etilishiga bog'liq. Moliyaviy nazorat davlat hamda korxona darajasida moliyaviy resurslarning qonuniy, maqsadli va samarali sarflanishini ta'minlashga qaratilgan muhim boshqaruv mexanizmi hisoblanadi. Ushbu jarayonda buxgalteriya hisobi asosiy axborot bazasi sifatida xizmat qiladi. Chunki barcha moliyaviy operatsiyalar aynan buxgalteriya hujjatlari va moliyaviy hisobotlarda aks ettiriladi. Shu sababli buxgalteriya hisobi moliyaviy nazorat tizimining ajralmas tarkibiy qismi sifatida qaraladi. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, elektron hisob tizimlarining keng joriy etilishi

hamda xalqaro standartlarning qo‘llanilishi moliyaviy nazorat jarayonlarini yanada shaffof, tezkor va samarali amalga oshirish imkonini bermoqda.

ASOSIY QISM

1. Moliyaviy nazorat tushunchasi va uning vazifalari

Moliyaviy nazorat — bu moliyaviy resurslarning shakllanishi, taqsimlanishi va ishlatilishini tekshirish, tahlil qilish hamda baholash jarayonidir. U korxona va tashkilotlarda moliyaviy intizomni ta’minlash va iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi.

Moliyaviy nazoratning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- moliyaviy intizomni ta’minlash;
- resurslardan samarali foydalanishni nazorat qilish;
- qonunbuzarliklarni aniqlash va oldini olish;
- iqtisodiy samaradorlikni oshirish;
- moliyaviy barqarorlikni ta’minlash.

Moliyaviy nazorat davlat, ichki va tashqi nazorat shakllarida amalga oshiriladi.

2. Buxgalteriya hisobi moliyaviy nazoratning asosiy axborot bazasi sifatida

Buxgalteriya hisobi moliyaviy nazorat jarayonining asosiy axborot manbasi hisoblanadi. Chunki u korxona faoliyatiga oid barcha moliyaviy ma’lumotlarni tizimli ravishda aks ettiradi. Buxgalteriya hisobi quyidagi ma’lumotlarni taqdim etadi:

- daromad va xarajatlar;
- aktiv va majburiyatlar;
- pul oqimlari;
- moliyaviy natijalar.

Ushbu ma’lumotlar asosida:

- nazorat organlari tekshiruvlar o‘tkazadi;
- audit jarayonlari amalga oshiriladi;
- korxonaning moliyaviy holati baholanadi.

Shu sababli buxgalteriya hisobi qanchalik aniq va to‘g‘ri yuritilsa, moliyaviy nazorat shunchalik samarali bo‘ladi.

3. Ichki moliyaviy nazorat va buxgalteriyaning roli

Ichki moliyaviy nazorat korxona ichida amalga oshiriladi va uning asosiy maqsadi moliyaviy xatolarni oldini olish hamda resurslardan samarali foydalanishni ta’minlashdir. Buxgalteriya hisobi ichki nazorat tizimida quyidagi funksiyalarni bajaradi:

- moliyaviy operatsiyalarni hujjatlashtirish;
- moliyaviy ma’lumotlarni tahlil qilish;
- hisobotlarni tayyorlash;
- xatoliklarni aniqlash va tuzatish.

Ichki nazorat tizimi buxgalteriya ma’lumotlariga asoslanib, korxona samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

4. Tashqi moliyaviy nazorat va audit tizimi

Tashqi moliyaviy nazorat davlat organlari yoki mustaqil auditorlar tomonidan amalga oshiriladi. Bu jarayon korxona faoliyatining qonuniyligi va shaffofligini baholashga qaratilgan. Audit jarayonida:

- moliyaviy hisobotlarning ishonchliligi tekshiriladi;
- moliyaviy operatsiyalarning qonuniyligi baholanadi;
- soliq hisobotlari tahlil qilinadi.

Buxgalteriya hisobi ushbu jarayonning asosiy tekshiruv obyekti hisoblanadi. Noto‘g‘ri yuritilgan buxgalteriya ma’lumotlari audit natijalarining ishonchliligiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

5. Zamonaviy texnologiyalar va moliyaviy nazorat

Hozirgi kunda ERP tizimlari, elektron buxgalteriya dasturlari va avtomatlashtirilgan nazorat tizimlari keng joriy etilmoqda. Bu texnologiyalar moliyaviy nazorat samaradorligini sezilarli darajada oshirmoqda. Ularning asosiy afzalliklari:

- real vaqt rejimida ma’lumot olish imkoniyati;

- xatolarni kamaytirish;
- tezkor tahlil qilish;
- shaffoflikni oshirish.

Natijada buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazorat jarayonlari yanada tezkor va ishonchli bo‘lmoqda.

6. Moliyaviy nazorat samaradorligiga ta’sir etuvchi omillar

Moliyaviy nazorat samaradorligiga bir qator omillar ta’sir qiladi:

- buxgalteriya hisobining sifati;
- xodimlarning malakasi;
- axborot tizimlarining rivojlanganligi;
- qonunchilik bazasining mustahkamligi;
- ichki tartib-intizom.

Ular ichida buxgalteriya hisobi sifati eng muhim omillardan biri hisoblanadi, chunki barcha moliyaviy nazorat jarayonlari aynan shu axborotga asoslanadi.

7. Muammolar va ularni bartaraf etish yo‘llari

Moliyaviy nazorat tizimida quyidagi muammolar uchrashi mumkin:

- ma’lumotlarning kechikib taqdim etilishi;
- inson omili bilan bog‘liq xatolar;
- avtomatlashtirish darajasining pastligi;
- noqonuniy moliyaviy operatsiyalar.

Ushbu muammolarni bartaraf etish yo‘llari:

- raqamli texnologiyalarni keng joriy etish;
- xodimlar malakasini oshirish;
- ichki audit tizimini kuchaytirish;
- moliyaviy jarayonlarda shaffoflikni ta’minlash.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, buxgalteriya hisobi moliyaviy nazorat tizimining eng muhim asosiy elementi hisoblanadi. U moliyaviy ma’lumotlarni to‘g‘ri shakllantirish, tizimlashtirish va tahlil qilish orqali korxona faoliyatining shaffofligi hamda

ishonchliligini ta’minlaydi. Moliyaviy nazoratning samaradorligi bevosita buxgalteriya hisobining aniqligi, to‘liqligi va ishonchliligiga bog‘liqdir. Chunki har qanday nazorat va audit jarayoni aynan buxgalteriya ma’lumotlariga asoslanadi. Noto‘g‘ri yoki kechikkan ma’lumotlar esa nazorat tizimining samaradorligini pasaytirishi mumkin. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalarining joriy etilishi bu jarayonni yanada tezkor, aniq va samarali amalga oshirish imkonini bermoqda. Elektron buxgalteriya tizimlari va avtomatlashtirilgan nazorat vositalari moliyaviy jarayonlarning shaffofligini oshirishga xizmat qilmoqda. Shu sababli buxgalteriya hisobini doimiy rivojlantirish va takomillashtirish moliyaviy nazorat tizimini mustahkamlash hamda korxona faoliyatining iqtisodiy barqarorligini ta’minlashning asosiy yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Qonuni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi.
3. International Accounting Standards Board. *International Financial Reporting Standards (IFRS)*.
4. Horngren, C. T., Datar, S. M. *Cost Accounting*.
5. Qodirov, M. *Moliyaviy tahlil asoslari*.
6. Xolbekov, A. *Buxgalteriya hisobi nazariyasi*.
7. *Audit va moliyaviy nazorat bo‘yicha ilmiy maqolalar to‘plami*.